

laat, wanneer men onder aan de bladzijde een toelichting zoekt, krijgt men er eenig idee van wat een werk hier verzet is.

Loont dit nu allemaal de moeite?

Ongetwijfeld!

Er is bijna geen enkel middel, dat zoo geschikt is om een juist beeld te krijgen op historische personen, als de lectuur van hun vertrouwelijke brieven. Niet voor niets heeft Groen, de uitgever van de correspondentie der Oranjevrijen, reeds bij zijn leven een gedeelte van zijn eigen briefwisseling, o.a. met Da Costa, Wormser en Thorbecke, publiek gemaakt. „Ik zou haast", zoo roept Kuyper hem in verband daarmee toe, „u en alle vrienden uit die dagen gebieden willen hebben: geef toch uit! Memoiren, brieven! Doe ons jongeren weten, wat er is geschied!" (blz. 191).

„Wat er is geschied!" Inderdaad, want in deze brieven betraft men, om zoo te zeggen, de geschiedenis op heeterdaad. Geheime drijfveren, die om tactische redenen in het openbaar verzwegen werden, persoonlijke gevoeligheden, die den loop der gebeurtenissen soms beslissend maar ongeweten beïnvloedden, hier liggen ze open en bloot voor u. Waar anders dan in vertrouwelijke brieven is er plaats voor de mededeeling van persoonlijke en huiselijke bijzonderheden, voor beklag over de moeiten en voor blijdschap over de vreugden des levens, voor de uitingen van het gevoel tegenover den liefhebbenden vriend?

Het is mijn bedoeling, om in een volgend artikel eenige on- of minder bekende curiosa uit deze correspondentie mee te deelen. Vervolgens wil ik iets zeggen over de persoonlijke relatie tusschen Kuyper en Groen; om dan tenslotte één van de vele onderwerpen, die door deze publicatie nader worden toegelicht, apart te behandelen.

Ik moet er echter op wijzen, dat zodoende slechts een zeer kleine greep wordt gedaan in den rijkdom van gegevens, die hier ligt uitgestald. Het tijdperk, door deze brieven bestreken, is in velerlei opzicht uiterst belangrijk.

De politieke strijd was in vollen gang. Wij zien Groen steeds meer in een smartelijke botsing geraakt met zijn vroegere vrienden, en eindelijk met hen breken. Tegelijkertijd doet Kuyper zijn intrede in de politieke arena, eerst buiten, daarna ook in de Kamer. Hij ontplooft een enorme activiteit, maar niemand nog kon in den predikant-politicus den toekomstigen leider van een invloedrijke en goed georganiseerde partij, laat staan den lateren minister-president vermoeden.

Al vóórdien had Kuyper zich met volle borst geworpen in den strijd om kerk en school, ook al door middel van zijn dagblad, over welks tot stand koming hier allerlei merkwaardigs te vinden is. Meer en meer wordt hij het centrum, waar alle draden samenkomen, de ziel van de actie der herleeft orthodoxie op elk terrein.

Al deze gebeurtenissen zien wij in deze briefwisseling zich afspelen, verlevendigd door een overvloed van details. Pas na grondige studie van deskundigen zal blijken, in hoe verre daardoor een correctie van gangbare voorstellingen noodzakelijk zal zijn. De winst is te rijk, om die nu reeds te kunnen besommen.

Intusschen kan ik ieder, die belang stelt in Kuyper en Groen, maar die gewoonlijk er niet toe komt om dergelijke „geleerde" uitgaven ter hand te nemen, de lectuur van dit werk aanraden. Van taaiheid of dorheid is hier geen sprake! Wanneer mannen met het temperament van een Groen en een Kuyper vertrouwelijke brieven schrijven, alleen bestemd voor het oog van den vriend, spatten de vonken er uit!

Dit boek, zoo is gezegd, leest als een roman. Het is volkomen waar!

H. SMITSKAMP.

VAKWETENSCHAP EN PRAKTIJK

De beteekenis van de Prot. Chr. Centrales en Vakorganisaties van patroons voor het kerkelijk, politiek en maatschappelijk leven in ons vaderland.

II.

De miskenning van de beteekenis.

De praktische inleiding, welke aan dit artikel is vooraf gegaan, moge den welwillenden lezer dezer artikelen gesteld hebben midden in de praktijk van het vraagstuk, dat wij behandelen. Het is immers de zeer verschillende beoordeeling van de beteekenis der Christelijke patroonsorganisatie, die meermalen terecht doet vermoeden, dat die beteekenis in onze eigen Christelijken kring wordt miskend, althans niet in voldoende mate wordt beseft.

Wie nota neemt van de beteekenis, die anderen, niet tot onze levenskring behorende autoriteiten, toekennen aan de Prot. Chr. Patroonsorganisatie¹⁾,

1) Zie o.m. „Organisatorische verhoudingen tusschen werkgevers en werknemers", door Dr Ir. B. Bølger (uitg. Tjeenk Willink te Haarlem, 1929) blz. 18, waar op de belangrijkheid der C. W. V. wordt gewezen als „getuigende" organisatie.

moet zich daarover verwonderen, en stelt zich de vraag, hoe het mogelijk is, dat in den eigen Christelijken kring zoowel talrijke Christelijke patroons als vooraanstaande leiders op kerkelijk, politiek, sociaal en economisch terrein uiterst gematigd staan in hun opvatting omtrent de beteekenis dezer Christelijke patroonsorganisaties.

Hoewel vaak zeer oppervlakkig, toch is men het over de beteekenis van de Christelijke vakorganisatie van arbeiders in onze kringen meer eens. Men denkt terug aan 1918, toen het revolutiegevaar dreigde. Toen was onze Christelijke arbeidersbeweging immers een bolwerk van betekenis ter bestrijding der revolutiegolf. En ook in de toekomst zal ze dit zeker blijven. Onze Christelijke arbeidersorganisatie dient dus versterkt, al was het alleen maar daarom. Niemand in onze Christelijke kringen, die zich daartegen verzetten zal.

Maar de organisatie van Christelijke patroons? Och, patroons maken immers geen revolutie, en deswege is de belangstelling slechts matig en het niet-begrijpen der doelstelling veelsoortig.

Natuurlijk ontkennen wij niet, dat meermalen door vooraanstaande figuren in onze Christelijke sociale beweging en ook door onze Christelijke pers gewezen is op de groote beteekenis der Christelijke patroonsorganisatie, met dankbaarheid moet dit zeker worden vermeld, maar nog steeds blijft in breeden kring een onttellend gemis aan besef van de primaire beteekenis dezer organisaties voor ons volksleven aanwezig te zijn. Mede daaruit is het te verklaren, dat zeer onlangs het Comité van samenwerking der drie Prot. Chr. Patroonscentrales in Nederland, saamgesteld uit den Christelijken Boeren- en Tuindersbond, den Christelijken Middenstandsbond en het Christelijk Werkgeversverbond, zich gedrongen voelde in een schrijven tot het Centraal Comité van A. R. Kiesverenigingen in Nederland en tot het Hoofdbestuur van de Chr. Hist. Unie op te merken, dat zij nu ongeveer twintig jaar arbeiden aan de organisatie van Chr. patroons in Nederland, en hoewel dankbaar voor hetgeen reeds verkregen werd, toch moesten constateeren, dat talrijke Christen-patroons aangesloten blijven bij de z.g. neutrale (in wezen vaak „liberale") organisaties, zonder dat de noodzaak daartoe dringt, terwijl de Christelijke organisaties hun hulp en steun zoo dringend behoeven. Als een van de vermoedelijke redenen van dezen misstand werd genoemd het feit, dat zij, die zich met andere deelen van onze Christelijken arbeid bezig houden, onvoldoende inzien het belang en de principiële beteekenis van onze Christelijke patroonsorganisaties. Met klem werd er op gewezen, dat het voor ons geloovig volksdeel niet is te verstaan, dat men mannen brengt op plaatsen, die hen aanzien en invloed geven, om dan te zien dat deze aldus verkregen invloed soms wordt aangewend tegen een ander deel van onze Christelijke actie, i.e. tegen de Christelijke patroonsorganisatie.

Ook tot de Jongelingsbonden richtten zich de drie Christelijke Patroonscentrales. Deze werden er op gewezen, dat men in Prot. Chr. kring ijvert voor Chr. onderwijs, Chr. politiek, Chr. pers, Chr. radio-omroep, Chr. barmhartigheidsinstellingen. Evenzoo voor Chr. arbeidersorganisatie, doch de wonderlijke inconsequentie begaat, dat men zich daarnaast voorstander betoont van neutrale organisatie wanneer het de ondernemingen of het bedrijfsleven betreft. Onze Chr. jeugd werd gevraagd, door dege bestudeering aandacht te willen schenken aan de Chr. organisatiegedachte op maatschappelijk terrein, opdat het geheele terrein van het leven gelijkelijk en in verband met elkaar wordt aangegrepen door het Chr. organisatieleven, en geen deel, wellicht het allerbelangrijkste deel, daarvan verloren gaat.²⁾ Gewezen werd ook op het verbazingwekkende van een dergelijke houding, wijl toch juist in onze dagen op maatschappelijk terrein de hoofdstrijd der geesten wordt gestreden en afdwalingen op kerkelijk en politiek terrein veelal haar grond vinden in foutieve beginselen of opvattingen op maatschappelijk terrein.

Een tweede bewijs.

Zoowel aan het Centraal Comité van A. R. Kiesverenigingen als aan het Bestuur der Chr. Hist. Unie is ten vorigen jare door daartoe benoemde commissies rapport uitgebracht over een zeer belangrijk onderwerp in verband met de organisatie der maatschappij, n.l. over ordening van het bedrijfsleven.

Wie verwacht zou hebben, dat deze rapporten een warme aanbeveling zouden bevatten voor versterking en uitbouw der Christelijke maatschappelijke organisaties van patroons en arbeiders, komt bedrogen uit.

Zonder te vervallen in de fout der S.D.A.P. om politiek en vakbeweging te vereenzelvigen, kan toch niet worden ontkend, dat met erkenning van de zelfstandigheid der politieke zoowel als der maatschappelijke organisaties bij de behandeling door Prot. Chr. politieke organisaties van een vraagstuk, dat zoo nauw het maatschappelijke leven raakt, op de primaire taak der Prot. Chr.

2) Van den Ned. Bond van Jongelingsver. op Geref. Grondslag ontving het Comité reeds bericht, dat bij de samenstelling der leidraden voor maatschappelijke onderwerpen aan de beteekenis der Chr. patroonsorganisatie aandacht zal worden geschonken.

maatschappelijke organisaties (zoowel van patroons als van arbeiders) in het bijzonder diende geweest, dit te meer, waar in een der rapporten het begin eener conclusie luidt: „Bij het nemen der ordeningsmaatregelen moeten de beginselen van Gods Woord richtsnoer zijn."³⁾

Wanneer immers aan een propageering van de in beide rapporten bepleite beginselen zich niet zou paren een breedere ontwikkeling speciaal der Christelijke organisatie van patroons, zal van toepassing dezer beginselen in ons maatschappelijk en politiek leven bitter weinig terecht komen, en gelijk de opvattingen, die in de Christelijke maatschappelijke organisaties naar boven komen, dikwijls weerklink en uitwerking vinden in de Christelijke politieke organisaties en de belangrijkheid dezer organisaties bepleiten en met name noemen, zoo ook dienen omgekeerd de Christelijke politieke organisaties de belangrijkheid der Christelijke maatschappelijke organisaties in breder en juist licht te plaatsen en deze ook met name te noemen. Wie dit nalaat, miskent de beteekenis van de laatste, al is dit, wat wij stellig gelooven, in dit geval onbedoeld.

Onze Christelijke actie op allerlei terrein, niet het minst op het maatschappelijk levensterrein, heeft thans minder behoefte aan algemeene termen dan wel aan concretiseering.⁴⁾

A. BORST Pzn.

3) Rapport inzake ordening van het bedrijfsleven (Centraal Comité van A. R. Kiesverenigingen) conclusie II.

4) Op pag. 11 van het rapport uitgebracht aan het hoofdbestuur der Chr. Hist. Unie leest men o.m. onder het hoofd „Groe van het Organisatieleven": „Mede moeten hier genoemd worden de vakverenigingen van werkgevers en werknemers, wier werkzaamheid in belangrijke mate de heerschaap van het economisch individualisme heeft ondermijnd."

Waarom, zoo vragen wij, noemt men hier niet CONCRET met name de Christelijke patroons- en arbeidersorganisaties? Van talrijke „neutrale" of liberale patroonsorganisaties heeft men in deze NIETS te verwachten. Integendeel, hun optreden tegen allerlei sociale en economische wetgeving in den laatsten tijd geeft daarvan sprekende voorbeelden.

Waarom toch dit gepraat „in de ruimte"? Waarom niet CONCRET?

HET BOEK VAN DE WEEK

Rondom de Kuyper-litteratuur.

VIII.

Niet minder revolutionair, despotiek en rechtskrenkend was de Overheid tegen de oude Hervormde of Gereformeerde Kerk opgetreden. Zij had nota bene bij Koninklijk Besluit die Kerk een nieuwe organisatie opgedrongen. Dit was een rechtstreeks ingrijpen in de leer der kerk. Want „tot de leer van eene kerk behoort ook haar organisatie."¹⁾

Deze daad werd een bron van funeste kerkverwoesting. Door een sluwe wijziging van het onderteekeningformulier voor predikanten werd leervrijheid zoo kras mogelijk toegelaten.²⁾

Het Gouvernement verlegde, na de misdaad van 1816 te hebben gepleegd, het criterium der kerk van de leer in de organisatie, in den „vorm" der kerk. In den nota bene door hem zelf opgedrongen vorm.³⁾ Wie naar dien vorm zich schikte, wie binnen de organisatie gehoorzaam bleef aan de reglementen, ook al vervloekte hij de leer, was een trouw, voorbeeldig, braaf geklikt, en werd als zoodanig ook door de Overheid beschermd. Wie aan de belijdenis trouw bleef, maar de reglementen overtrad en tegen de organisatie zondigde, was rebel, revolutionair, twistzieke sectariër. Desnoods werd hij met behulp der Overheid uit de „Kerk" geworpen.

1) Deze uitspraak op p. 70 van *Vrijheid enz.* Over de organisatie van 1816 zie men: *Handboek enz.* p. 780: „Zonder noodzaak, en in strijd met de geschiedenis, het recht, en het wezen der kerk; in a. oorsprong; daar zij door het Gouvernement, zonder toestemming en ondanks tegenspraak, ontworpen en opgedrongen werd; b. inhoud, als zijnde ingericht, naar de analogie van het nieuwe Staatsregt, met voorbijzage der eigenaardigheden van den Presbyteriaans-Synodalen Kerkvorm: ware vertegenwoordiging der Gemeenten, gelijkelijk der Evangeliedienaren, en onvoorwaardelijk zelfbeheer in al wat tot de plichtvervulling tegen den eenigen Koning der Kerk behoort. Beprektheid van het kiesregt en klein getal leden der Synode, verbod van lastbrief of ruggespraak; dus vernietiging van den invloed der Gemeenten, ten gevalle eener soort van aristocratische hiërarchie, uitlopende op de willekeur van een centraliserend en reglementerend hoofdbestuur, uit den aard der zaak even oppermachtig tegenover de Kerk als dienstvaardig en buigzaam jegens het Gouvernement. Oppergaaf van den Staat ook in de magt des Konings op de keuzen voor het Bestuur en op de maatregelen zelve van Kerkbeheer. — Uitvoering van een *ius in sacra*, door omkeering der grondslagen van het Kerkregt: een predikant bijkans ambtenaar, een lidmaat bijkans onderdaan, de Koning bijkans regent. — De behartiging van Opvoeding en Armwezen aan de Kerk onthouden, of naar een met de voorschriften en het wezen van de Kerk onverenigbaar Staatsbeheer vergund." Vgl. p. 792, 801. Verder: *Advies*, II, (1857), p. 254. *Vrijheid enz.*, p. 99. Zie verder het artikel: „Groen van Prinsterer en de vormgeving der Kerk" in: *De Reformatie*, 16e Jaarg., No. 19, Doleantienummer, Noot 23-27.

2) Zelfde artikel, Noot 38—51.

3) *Adres enz.*, p. 44; *Handboek enz.*, p. 873; *Advies*, II (1857), 255, 263, 265, 274/5.

De Afgesonden. 2a)

Wel man aan haar c de organis liet zij be haar onw te maken, enkel jus houding c volgt: De haar tegen ik mogt d voeten gel partij; het ter losmal mij ander voorwaar zien, hoe

Revoluti ze de feite ring in de macht ove lijke, anti Synode ve toon. De M node; vice het werkt onderwor

De fune geering in van de pre dit benoeu de verhou gende jare gewijzigd 1815 diend siteiten „t Hervore te kunnen wāt „de F verlegde o van de le Herv. Ker den! En in dienst" (d boven ge mannen b Maar een onderhield de Kerk de plaats vinc

Lang, zv onrecht ge Overheid: tijd zou ir de modern zouden ge opdat ze b zindheden der nati erkenning n.l. de le Staat en I Godsdiens

Al zijn v recht neer meer verv school wo van den S snel temp

En dan, de derde N een, van pageert al ervan. Hij van Kerk het onvere der Ker

Zelfst eeniging r deert, ma losmaakt."

3a) Aan d

4) In 1842 terug. Maar verplichte d Feitelijk der Staatscreatur

II, p. 96. In beid van 18 vorm." Ned.

5) *Advies*

p. 81.

6) Idem, p

7) Aan de

8) Zie ove

9) Over de

Synode, p. 11

Regt enz., p.

270, 272, 177

10) *Advies*

het Gouvern

karakteriser

één, legen

p. 274, 287.

11) Zie: F

art. van des

12) Ned. (

in gedraglij

kamerrede v

Ged., I, p. 4